

Abstract. Introduction. *A family is still being a significant component of our life. The Ukrainian Institute of Motherhood must be investigated because we deserve a better future. In order to achieve an objectivity, this research is focused on the analyzing of 'family phenomenon', including religious, moral categories and historical facts.*

The purpose of the research is to investigate the peculiarities of family life of Ukrainians through the prism of history and religion, identifying contradictions between them. To solve the above mentioned purpose the following methods of scientific investigation are applied: historical, descriptive, distributional, the method of comparative analysis, the method of typological analysis.

Research results. *The application of these scientific methods made it possible to demonstrate objectively the falsification of religious traditions, the violation of God's commandments, and the prejudiced attitude of parents to their own children. The scientific originality of the research results consists in an effort to reconsider the definition of maternal behavior from different angles, non-Christian cases in particular. The study makes it possible to ascertain the inadequacy of family life of Ukrainians in the late nineteenth and early twentieth centuries.*

Conclusion. *In order to objectively reproduce historical reality, it is necessary to further scrutinize gender aspect in order to avoid idealizing of Christian-moral scenarios and not to fall a victim of traditional stereotypes*

Key words: *lived (folk) religion, double belief (dvovir'ya), Christianity, magic, ritual, motherhood, wedding, pregnancy.*

Одержано редакцією 14.04.2020
Прийнято до публікації 19.05.2020

УДК 94(477):32.019.5«1919/194»
DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-94-102

ГОРБАНЬ Тетяна Юріївна,
доктор політичних наук, професор
професор кафедри історії зарубіжної
україністики Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
Orcid ID: 0000-0003-0566-620X
e-mail: tayrgor@ukr.net

АКТ ЗЛУКИ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ В ОЦІНКАХ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

У статті викладені погляди знакових представників української суспільно-політичної думки першої половини ХХ ст. на Акт Злуки, розкрито бачення ними наслідків цієї події та наведені міркування щодо причин як декларативного характеру Злуки, так і нереалізованості соборницьких намірів загалом. Вказано на актуальність дослідження проблеми соборності як у контексті сьогодення, так і в історичній ретроспективі.

Ключові слова: *Акт Злуки, соборність, УНР, ЗУНР, Директорія, український національно-визвольний рух, суспільно-політична думка, декларативний характер.*

Постановка проблеми. Серед найбільш складних проблем, що стоять нині перед українським суспільством, необхідність консолідації громадян нашої держави заради подолання головних викликів сучасності посідає одне з перших місць. Тож всебічні дослідження проблем соборності – як в контексті сьогодення, так і в історичній ретроспективі, осмислення і позитивного, і негативного досвіду, набутого в минулому у спробах втілити в життя соборницькі прагнення, є такими, що мають беззаперечне науково-теоретичне й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З перших років незалежності України і до сьогодні Акт злуки, його причини та наслідки активно досліджуються науковцями. Серед авторів як ґрунтовних комплексних досліджень, так і праць, в яких розглядаються ті чи інші аспекти проблеми, насамперед потрібно назвати В. Верстюка, П. Гай-Нижника, І. Гошуляка, І. Кураса, М. Литвина, В. Лозового, О. Реєнта, О. Рубльова, В. Сергійчука,

В. Солдатенка, Р. Тимченка. Тим не менше, навіть попри існування значної кількості наукових праць з названої проблематики, деякі її аспекти потребують подальшої розробки.

Мета. Висвітлити діапазон різноманітних оцінок Акту Злуки та його наслідків, висловлених українськими громадсько-політичними і науковими діячами, здійснити порівняльний аналіз їхніх поглядів щодо декларативного характеру Злуки та причин поразки у боротьбі за незалежну соборну українську державу.

Виклад основного матеріалу. Урочисте проголошення 22 січня 1919 р. Акту Злуки українських земель в одній соборній державі стало подією дійсно епохального масштабу, сутність якої відомий український науковець і державний діяч доби Центральної Ради С. Єфремов визначив так: переполовинене тіло національне зробило останній акт до того, щоб зростись не тільки духом – бо це вже давно зроблено, але і в політичних формах [1].

Тим не менше реалізація – принаймні, на рівні прийняття відповідних документів – соборницьких прагнень, які упродовж тривалого періоду осмислювалися українською суспільно-політичною думкою на рівні ідеї, а в умовах політизації національного руху перейшли на рівень програмних вимог українських політичних партій, викликала неоднозначне й суперечливе ставлення з боку лідерів національно-демократичної революції. Така амбівалентність в оцінці Акту Злуки впливала не лише з реалістичного погляду на те, наскільки реальним чи декларативним стало об'єднання українських земель, але й з усвідомлення більш чи менш далекосяжних наслідків цієї події – в тому числі геополітичних.

Загалом критичне (з огляду на результат) ставлення до Злуки висловлювали не лише знакові постаті української суспільно-політичної думки, а й безпосередні учасники – до того ж головні дійові особи – тієї події, переважно сходячись на думці, що Акт соборності був не більше як декларацією намірів. В. Винниченко, голова Директорії УНР на момент проголошення Злуки, у відомій праці «Відродження нації» згодом напише: «це було тільки формальне поєднання. Ні історичні умови попереднього життя двох країн, ні різниця в самій природі керуючих елементів не сприяли тіснішому злиттю двох галузів єдиного народу» [2, 398]. В той же час В. Винниченко гідно оцінював значення події, говорячи про неї як про свято поєднання двох століттями відірваних одна від однієї гілок єдиного українського народу, яке урочисто відбулося в Києві (хоча й не утримався від ущипливої репліки в дужках: «Розуміється, на Софійській площі, з дзвонами, молебном, парадом і Головним Отаманом» [2, 242]).

Сам же Головний Отаман і наступний голова Директорії С. Петлюра головною причиною того, що Злука так і не була втілена в життя, вважав брак усвідомленої єдності та розуміння життєвої необхідності спільних дій заради досягнення реальної соборності. У листі, написаному за два тижні до загибелі, він зазначав: «При тому стані національної свідомості нашого народу, його організованості і дисциплінованості, на якому застав його 1917 і 1918 роки, лише скоординованою акцією обох його частин – «наддніпрянців» і «галичан» – можна було досягнути ідеалу державної самостійності. Цієї скоординованості не було в самому початку боротьби. Обидві частини не доросли до визнання єдиної керуючої волі... Фактично ідея Соборної України була фразою, якою користувались для святочних промов, декларацій і з якої не вміли і не хотіли витягти обов'язуючих логічних наслідків» [3, 10].

На фактично лише декларативному значенні української соборності – називаючи її при тому великим історичним актом у житті українського народу – наголошував і голова уряду УНР (у період від серпня 1919 до травня 1920 рр.) І. Мазепа. Однак причину цього він вбачав насамперед у непоступливості «Галицького уряду», який твердо стояв – і з цим довелося погодитися Директорії – на позиції окремішності законодавчої та виконавчої влади Західноукраїнської Народної Республіки до моменту остаточної ратифікації Акту з'єднання УНР і ЗУНР Українськими Установчими Зборами (які, як відомо, так і не були скликані). У результаті, вказував колишній урядовець, «недовершена злука» українських республік «стала джерелом того роздвоєння влади, що так тяжко помстилося потім на українській боротьбі 1919 року» [4, 83-84].

З глибоко аналітичних позицій розглядав подію 22 січня 1919 р. та її наслідки видатний український соціолог, політичний і державний діяч, на час проголошення Акту Злуки –

міністр земельних справ в уряді УНР М. Шаповал. Коротко, але надзвичайно влучно його загальна оцінка викладена у словах: «Злука була фіктивною, а розлука реальною». Як і інші українські державники, він віддавав належне великому морально-політичному значенню цієї події. Аналізуючи ж причини того, що «злука була більш теоретично-юридичною, ніж фактичною», М. Шаповал не обмежувався самою лише констатацією непоступливості Державного Секретаріату ЗУНР, який тільки за Українськими Установчими Зборами визнавав право остаточно встановити «закон про форму включення західних земель в одну державну систему і організацію єдиної влади, а до того Західна область УНР мусила б бути цілком незалежною в своєму існуванні» [5, 129]. Аналізуючи причини двовладдя, яке, за його словами, фактично було «злукою» проголошене на українській землі, М. Шаповал насамперед наголошував на ідейно-політичних витоках цього явища: «Наша листопадова революція (йдеться про повалення гетьманату П. Скоропадського – Т. Г.) була соціальною революцією, а в Галичині – тільки національно-політичною» [6, 39]. Перекоаний соціаліст, М. Шаповал бачив небезпеку для України у тому, що «галицькі делегати... захищати інтереси дрібної галицької буржуазії» (згодом, дорікаючи обом українським урядам за їхню «велику політичну сліпоту», він назве цю політику «жалюгідною антиукраїнською галицькою хуторянщиною») [7, 22], тим самим гальмуючи об'єднавчий процес та зберігаючи вкрай шкідливе для України розмежування її територій.

Власне, М. Шаповал виступав проти прийняття Акту Злуки у тому варіанті, який був проголошений 22 січня 1919 р., наполягаючи на необхідності утворення спільного уряду зі спільними законами, армією, кордонами, що зробило б об'єднання українських земель «не тільки юридичним, але й фактично-реальним» [8]. Однак реальністю стали утворення двовладдя, відтак – передбачений Шаповалом подальший розкол українських сил, поглиблений протистоянням між головою Директорії С. Петлюрою та диктатором ЗОУНР Є. Петрушевичем, і, зрештою, як наслідок – говорячи багаторазово цитованими сучасними дослідниками словами М. Шаповала – «необчислимі нещастя для українського народу» [5, 130]. Повертаючись до цієї проблеми через багато років, Микита Юхимович підведе сумний підсумок: «акт соборності був позбавлений внутрішньої логіки і тому ця соборність трагічно розпалась» [6, 39].

Скептичний погляд на єднання наддніпрянських та галицьких українців у контексті події 22 січня 1919 р. висловлював державно-політичний діяч та урядовець часів Центральної Ради і Директорії УНР П. Христюк. У присвяченій історії Української революції праці, оцінюючи ситуацію з власних ідейно-політичних позицій, він з неприхованою іронією писав: «Українська наддніпрянська дрібна буржуазія придбала собі доброго «побратима» в особі галицької буржуазії. Єднання цих двох «галузів» одного народу набрало таких зворушливих форм, що коли кабінетові Мартоса і членам Директорії С. Петлюри та А. Макаренкові довелося відступати на терен Галичини, то цих «большевиків» Державний Секретаріат З. О. УНР спочатку просто не хотів пускати в «свою хату», а коли потім і пустив, то давав на кожному місці відчуття свою неприхильність до соціалістичного уряду, ледве терплячи його перебування на галицькій території...» [9, 139-140].

Як і його однопартієць М. Шаповал, П. Христюк наголошував на тому, що напружені відносини між урядами УНР і ЗОУНР формувалися на ґрунті їхньої різної соціальної структури: «Галицький уряд був типовим міщанським, дрібнобуржуазним і через те навіть політику соц.-демократів і Петлюри вважав большевицькою» [9, 161], наслідком чого було «неприхильне відношення» галицького уряду до наддніпрянського та «постійні непорозуміння», які переростали у перманентне протистояння й вели до дедалі більшого загострення стосунків. У цьому контексті Христюк акцентував увагу на «розкольніцькій» політиці керівництва ЗОУНР: перебуваючи на території Наддніпрянщини, підкреслював він, галицький уряд поставив своєю ціллю зберегти юридичну та фактичну самостійність і незалежність від уряду УНР [9, 161]. Щоправда, тут же на ряді прикладів показав: невміння (чи небажання) порозумітися та прагнення будь-що, у тому числі – на шкоду іншій стороні, обстоювати власні інтереси, демонстрували обидва уряди.

І П. Христюк, і згадуваний вже І. Мазепа, переосмислюючи у своїх працях події Української революції, аналізуючи причини невдач та поразок, вказують на таку перешкоду

реальному єднанню українства, як взаємна недовіра керівництва УНР і ЗОУНР. Викладаючи у праці «Україна в огні й бурі революції» події 1919 р., І. Мазепа описує переговори між представниками уряду УНР і Є. Петрушевичем, що відбулися в липні, в момент загострення критичної ситуації на фронті. За словами Мазепи, українські урядовці неодноразово намагалися переконати як самого Петрушевича, так і його найближчих соратників у тому, що «в інтересах справи було б найдоцільніше утворити єдиний національний провід і єдине командування для продовження спільної боротьби за незалежну Україну» [4, 227]. Однак, вказують обидва названі політичні діячі, позиція Є. Петрушевича була непорушною: прагнення будь-що зберегти незалежність від уряду УНР через зневіру у відновлення державності на Наддніпрянській Україні і бажання мати свободу дій у стосунках з Антантою для відстоювання державної самостійності Галичини [4, 227; 9, 161-162]. Отже, підсумовував П. Христюк, «про якоесь зближення, щирю співпрацю Петрушевича з урядом УНР не можна було й думати» [9, 162].

Історичні наслідки таких роз'єднаних дій відомі. Хоча на момент, про який щойно йшла мова, тимчасового вимушеного компромісу було врешті-решт досягнуто, антагонізм між двома урядами, за словами І. Мазепи, цим усунений не був. Різновекторні інтереси та спрямована у взаємоне прийнятних напрямках політика урядів двох частин України врешті-решт призвели до денонсації Акту Злуки наприкінці 1919 р.

До вже наведених оцінок змісту та наслідків Акту Злуки, висловлених провідними представниками українських соціалістичних партій Наддніпрянщини, додамо ще одну, яка належить видатному політику-державнику, але з іншого ідеологічного табору – одному із засновників українського консерватизму В. Липинському. Аналізуючи причини «невдалої злуки», він наголошував на тому, що схильність до розбрату, «зрадництва, егоцентризму та отаманії» є тією болісною проблемою, яка стоїть на перешкоді консолідації української нації в єдиному державотворчому процесі. «Всякий знає, що погубила нас сварка і брак єдності між нашими провідниками. І всякий повинен знати, що така сварка і брак єдності погубить нас знов, як настане наше слідуюче політичне Різдво... Люде взагалі, наші більше ніж інші, мають од природи нахил до сварки і роз'єднання. І хто хоче, щоб ми мали колись свою державу на нашій землі, повинен про оцей нахил наших провідників до сварки і роз'єднання твердо пам'ятати» [10, 415, 416]. Не можна не відмітити – на жаль! – наскільки це висловлювання, що було не лише результатом роздумів над причинами поразки національно-визвольних змагань, а й узагальненням багатовікової історії українського народу, залишається актуальним сьогодні.

У міркуваннях щодо причин нереалізованості соборницьких намірів В. Липинський першочергову увагу приділяв також історично сформованим упродовж тривалого періоду «культурним ріжницям» між окремими українськими землями. Різниці ці, підкреслював він, настільки великі, що кожен український політик-державник повинен на них дуже серйозно зважати. «Ріжні модні тепер у нас спроби м е х а н і ч н о г о об'єднання України при помочі «соборних» словесних декламацій тільки підкреслюють ці ріжниці і кінчаться збільшенням взаємного недовір'я» [11, 422]. Справжня ж соборність, на глибоке переконання В. Липинського, могла бути досягнута лише шляхом гармонійної взаємодії двох сил: сили єдиної і всенаціональної центральної державної влади та сили якнайширшої автономії окремих українських країв, об'єднаних в єдине ціле сильною державною владою; без цього «всі «соборности» будуть лише порожнім звуком» [11, 422].

Отже, як бачимо, українські державно-політичні діячі, в тому числі очевидці та безпосередні учасники укладання Акту Злуки, оцінюючи наслідки цієї події, переважно сходилися на думці: реальне єднання не відбулось як через історично сформовані роз'єднаність та відмінність двох частин українського народу, так і через домінування регіонального інтересу над загальнонаціональним. Галицькі націонал-демократи будь-що прагнули зберегти окрему область свого суверенного правління на західноукраїнських землях, Директорія ж, з одного боку, змушена була з цим погоджуватися, з іншого – мала, з урахуванням зовнішньополітичних факторів, власні стратегічні інтереси. Сторони не знаходили порозуміння з багатьох питань внутрішньої і зовнішньої політики і після офіційно проголошеної Злуки УНР та ЗУНР продовжували існувати як два окремі державні

утворення з двома урядами та арміями, з різними соціально-політичними стратегіями та зовнішньополітичними орієнтаціями.

З наведених вище цитувань видно, що ряд лідерів українського національного руху в поясненні причин декларативного характеру Злуки схилилися до думки про превалювання, а то й до абсолютизації, суб'єктивних чинників. Однак, за всієї значущості останніх, в жодному разі не можна недооцінювати значення об'єктивного фактору – того, що століттями роз'єднаний український народ, історичний розвиток якого відбувався у різних цивілізаційних системах, підійшов до моменту Злуки ще не сконсолідованим ідеєю всеукраїнства. До речі, бачення саме цієї причини як головної стає властивим для науковців наступних поколінь, які досліджували події 1917 – 1921 рр. і Акт Злуки зокрема з відстані десятиліть, коли вшухло емоційне напруження революційної доби (недаремно відомий англійський історик Н. Дейвіс говорив, що історичне осмислення події відбувається, коли мине принаймні півстоліття після її здійснення і запізніла мудрість прояснить людський розум [12, 18]). Для прикладу наведемо міркування видатного історика з української діаспори І. Лисяка-Рудницького. Визначаючи причини, через які проголошена українська соборність не дочекалася своєї повної практичної реалізації, він зазначає, що здійсненню єдності противилися майже непереборні об'єктивні перешкоди: відмінності в соціальній структурі, в атмосфері побуту і громадському вихованні між Сходом і Заходом України. Вони, зазначав науковець, корінилися «в довгій минувшині й тому годі їх було, навіть при обопільній найкращій волі, зліквідувати соборницькими деклараціями чи урядовим декретом» [13, 272].

З-поміж оцінок Акту Соборності лідерами українського національно-визвольного руху нетрадиційністю вирізнялися погляди визначного українського вченого-географа, у 1919 р. – експерта і радника при уряді ЗУНР з економічних та політичних питань С. Рудницького. Аналізуючи постфактум причини поразки у боротьбі за незалежну соборну українську державу, С. Рудницький писав: «Величезної шкоди принесла всій українській справі передчасна сполука (не федерація, а просте з'єднання) Галичини з Великою Україною на *тактико-політичному полі*» [14, 381]. І давав пояснення такому баченню події, розглядаючи її через призму геополітичних інтересів провідних європейських держав. Окрема галицька держава, переконував Рудницький, не стояла на перешкоді ані французькій, ані англійській політиці, в той час як «нерозважлива злука» створила певні проблеми для Франції і Англії і дала неабиякий козир у руки Польщі. «З цим козирем в руках вона й добула собі мандат військової окупації Галичини. За Галичиною прийшла черга інших етнічних територій. Такі наслідки нерозумно сприйнятого «соборництва» [14, 381].

Розглядаючи Акт Злуки в контексті «втрачених можливостей», С. Рудницький жодним чином не заперечував соборності як такої. Навпаки, наголошував, що «ми не тільки повинні, але й мусимо бути соборниками! Та до неї мусимо йти розумними шляхами, а не «незрілою принципіальністю», яка так багато лиха принесла державному будівництву Великої України». Щоб справа Великої, соборної України була вирішена на користь українців, вважав вчений, повинні працювати з усіх сил усі ті, хто любить Україну для України, а не для кар'єри чи наживи [14, 382, 384]. І знову маємо зазначити, що думка, висловлена нашим видатним співвітчизником понад століття тому, є вкрай актуальною для сьогодення.

Також у контексті «втрачених можливостей», але в іншому ракурсі, аналізував Злуку ще один відомий український громадсько-політичний діяч – Д. Левицький, який був безпосереднім учасником процесу підготовки Акту Злуки і 1 грудня 1918 р. разом з Л. Цегельським підписав, з боку ЗУНР, попередній договір про об'єднання УНР і ЗУНР. Д. Левицький вважав глибоко хибною позицію Є. Петрушевича щодо відстоювання самостійності ЗУНР і висловлював переконання в тому, що якби з'єднання Наддніпрянщини з Наддністрянщиною тривало довше, воно змогло б усунути ідеологічні розбіжності між українцями, надто довго розділеними кордонами. Усвідомлюючи, що у двох частинах народу, які сотні років жили під впливом різних культур, сформувалися два культурні типи, різні «вдачами, світоглядами, нахилами», Левицький водночас вважав, що «завдяки державному з'єдненню ці різниці затерлись би» [15]. І наводив приклад наддніпрянців, які тривалий час жили в Галичині, та галичан, «що перейнялись психікою Наддніпрянців».

Розмірковуючи над трагічним фіналом боротьби за національне визволення, Левицький не міг не звернутися до його ключової причини – роз'єднаності українських політичних сил. Поширюючи на керівників і УНР, і ЗУНР відповідальність за «брак єдності», яку політичні лідери Наддніпрянщини переважно покладали, як було показано раніше, на західноукраїнських політиків, він писав: «ні наддніпрянські, ні галицькі провідники не найшли в собі досить моральної сили... і не вміли знятися понад загумінковий партикуляризм, провінціальну дрібничковість, партійне засліплення і особисту ворожнечу та з'єдинитись до спільної оборони zagrożеної батьківщини! Почались суперечки та сварки, діяльність вражених амбіцій, навсуперечки собі, обвинувачення, орієнтації то надто на право, то надто вліво» [15]. Загалом, осмислюючи через шість років після його проголошення Акт Соборності та подальші події доби національно-визвольних змагань, Д. Левицький зазначав, що вони мають викликати в пам'яті ті помилки у визначенні зовнішньополітичних орієнтирів, які українці неодноразово повторювали упродовж усієї своєї історії, схилившись «то в один, то в другий бік».

Думку стосовно того, що психологічні відмінності між галичанами та наддніпрянцями «не є занадто глибокі» і їх «можна при добрій волі легко побороти», висловлював також видатний український науковець, громадський і політичний діяч, один з лідерів національно-визвольного руху в Галичині В. Старосольський. Водночас автор знакової праці «Теорія нації» був переконаний у психологічній невідповідності українського народу до акту 22 січня 1919 р.: «Проголошення соборності було лише формальним актом, який не переломив психічного наставлення наддніпрянців, а особливо галичан» [16, 264]. Розглядаючи ментальні особливості двох гілок українського народу, Старосольський приходив до висновку, що «наддніпрянці були більше українцями, ніж галичани». Однак причину невдач у визвольній боротьбі він вбачав насамперед не в більшій «українськості» одних порівняно з іншими, а в невмінні і тих, і інших застосувати в повній мірі власний потенціал: «обі вітки українського народу мають кожна свої великі цінності», і «коли б українці вміли були ті цінності використати», це дало б можливість створити боєздатну армію і дієвий державний апарат і, отже, відвернути трагічні події, які зрештою привели до поразки національно-визвольних змагань [16, 264-265].

Насамкінець наведемо судження відомого науковця, одного з «батьків» української етнополітології О. Бочковського стосовно «державної й національної соборності». Насамперед вчений виходив з того, що державне об'єднання ще не означає автоматичного здійснення національної соборності, оскільки ця остання вимагає попереднього плекання, незалежно від державних кордонів, і, власне, це є найкращим шляхом і запорукою для здійснення ідеалу політичної соборності [17, 283]. Наголошував О. Бочковський і на тому, що питання державної соборності не є справою лише патріотичних почуттів, і вирішення його залежить від багатьох обставин – історичних, географічних, а також міжнародної ситуації, тобто політичної кон'юнктури. «Реальна національна політика мусить, – підкреслював він, – брати під увагу всі ці зовнішні моменти». І робив висновок: не завжди соборницький максималізм почуттєвого характеру є найдоцільнішим і найкоротшим шляхом до здійснення національного ідеалу кожного народу. В реальній політиці остаточно вирішує організована свідомо воля, а не хаотичні пристрасті чи навіть масове захоплення [17, 287]. Як бачимо, міркування О. Бочковського щодо національного питання загалом у повній мірі характеризували ту ситуацію, що склалася на українських землях, і по суті являли собою узагальнення причин невдалих змагань за українську соборну державу в 1917 – 1921 рр.

Висновки. Отже, Акт Злуки та його наслідки, як і ідея української соборності взагалі, були знаковими питаннями в ідейно-політичному дискурсі української суспільно-політичної думки і революційної доби, і наступних десятиліть. Причому, як показує аналіз джерел, вітчизняні інтелектуали, різнобічно аналізуючи об'єктивні і суб'єктивні причини «невдалої злуки», насамперед виходили з усвідомлення соборності не лише як ідеї територіального об'єднання українських земель в єдиній державі, а як творення «одноцільного національного організму», який поєднує єдність територіальну з духовною і соціокультурною консолідацією української нації.

Проблема внутрішньої роз'єднаності України у латентному стані тривала ще довгі десятиліття після проголошення Акту злуки, а в певному розумінні залишається актуальною і сьогодні. Так само актуальним залишається подальше переосмислення набутого досвіду і, зокрема, теоретичного доробку попередників. Тим більше що, на думку багатьох сучасних науковців, в нинішній Україні й досі бракує не лише ефективних напрацювань щодо напрямів і шляхів подолання регіональних розбіжностей та суспільно-політичної розмежованості, а й належним чином осмислених засад для утвердження реальної соборності. Таким чином, на часі залишається завдання подальшої розробки відповідних науково-теоретичних концепцій, побудованих з врахуванням багатогранного – як позитивного, так і негативного – історичного досвіду, і, зокрема, з використанням інтелектуального доробку українських національних діячів першої половини ХХ ст.

Список використаної літератури

1. Єфремов С. Дух віків / С. Єфремов // Нова Рада. – 1919. – 25 січня.
2. Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. / В. Винниченко / [репр. відтворення вид. 1920 р.]. – К. : Політвидав України, 1990. – 542 с.
3. Брик О. Тернистий шлях українського уряду (1918 – 1921) / О. Брик. – Вінніпег, 1969. – 150 с.
4. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції / І. Мазепа. – К. : Темпора, 2003. – 608 с.
5. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма (Виклади в Америці) / М. Шаповал. – Прага, 1927. – 284 с.
6. Гошуляк І. Універсал соборності та його історичне значення / І. Гошуляк // Українська соборність: ідея, досвід, проблеми (До 80-річчя Акту Злуки 22 січня 1919 р.): Збірник. – К. : ІПІЕНД, 1999. – С. 22 – 42.
7. Чумаченко О. А. Микита Шаповал між есерівськими переконаннями і політичними реаліями (січень – квітень 1919 року) / О. А. Чумаченко // Історичні студії суспільного прогресу. – 2014. – № 2. – С. 20 – 26.
8. Шаповал М. 22 січня / М. Шаповал // Трудова Україна. – 1932. – Ч. 5 – 6. – С. 10.
9. Христюк П. Замітки і матеріяли до історії української революції. 1917 – 1920 рр. Т. IV. / П. Христюк. – Б.м., 1922. – 192 с.
10. Липинський В. К. До Дмитра Грегolinського. 16. XII. 1924 / В. К. Липинський // Липинський В. К. Повне зібрання творів, архів, студії / [Я. Пеленський (голов. ред.) та ін.]. – К.; Філадельфія : Смолоскип, 2003. – Т. 1: Листування (А – Ж) / [Р. Залуцький, Х. Пеленська (ред.)]. – С. 414 – 420.
11. Липинський В. К. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму / В. К. Липинський // Липинський В. К. Повне зібрання творів, архів, студії. – Т. 6. Кн. 1. – К.; Філадельфія, 1995. – 472 с.
12. Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс / [пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 1463 с.
13. Лисяк-Рудницький І. Українська Національна рада й ідея соборності / І. Лисяк-Рудницький // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. / [пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака та ін.]. – К. : Основи, 1994. – Т. 2. – С. 271 – 283.
14. Рудницький С. Галичина та соборна Україна / С. Рудницький // Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передмова О. І. Шаблія. – Львів : Світ, 1994. – С. 350 – 411.
15. Левицький Д. Акт злуки 22 січня 1919 / Д. Левицький // Діло. – 1925. – 22 січня.
16. Омельченко О. В. 22 січня 1918 і 1919 років в національній пам'яті галичан у міжвоєнний період ХХ ст. / О. В. Омельченко, І. Я. Соляр // Державотворчі та цивілізаційні здобутки українського народу. Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць. Випуск 1. – К. : Стилос, 2011. – С. 259 – 270.
17. Бочковський О.І. Вступ до націології / О. І. Бочковський. – Мюнхен, 1991-1992. – 338 с.

References

1. Yefremov, S. (1919). Spirit of Ages. *Nova Rada (New Council)*, 25 January (in Ukr.).
2. Vynnychenko, V. (1990). *Revival of the Nation. P. III.* (reprinted reproduction of the edition, 1920). Kyiv: Polityvdav Ukrainy (in Ukr.).
3. Bryk, O. (1969). *A Thorny Path of the Ukrainian Government (1918–1921)*. Winnipeg (in Ukr.).
4. Mazepa, I. (2003). *Ukraine in the Fire and Storm of the Revolution*. – Kyiv: Tempora (in Ukr.).
5. Shapoval, M. (1927). *The Great Revolution and Ukrainian Liberation Program (Created Lectures in America)*. Prague (in Ukr.).

6. Hoshuliak, I. (1999). *Universal of the Unity and its Historical Significance*. Ukrainian Unity: idea, experience, problems (Devoted to the 80th anniversary of the Act Zluky dated 22 January 1919): Collection. Kyiv: I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 22-42 (in Ukr.).
7. Chumachenko, O. A. (2014). Mykyta Shapoval among SRs' Beliefs and Political Realities (January to April, 1919). *Istorychni studii suspilnoho prohresu (Historical Studies of Social Progress)*, 2, 20-26 (in Ukr.).
8. Shapoval, M. (1932). 22 January. *Trudova Ukraina (Labour Ukraine)*, 5-6, 10 (in Ukr.).
9. Khrystiuk, P. (1922). *Notes and Materials to the History of the Ukrainian Revolution. 1917–1920. V. IV*. W/o pl. (in Ukr.).
10. Lypynskiy, V. K. (2003). *Before Dmytro Hreholynskiy. 16. XII. 1924*. In Ya. Pelenskiy (Ed.). V. K. Lypynskiy Complete Works, Archive, Studios. In R. Zalutskiy, Kh. Pelenska (Ed.). V. 1: Correspondence (from letter «A» to letter «Zh»). Kyiv; Philadelphia: Smoloskyp, 414-420 (in Ukr.).
11. Lypynskiy, V. K. (1995). *Letters to Fellow Farmers: the idea and organization of Ukrainian monarchism*. In Ya. Pelenskiy (Ed.). V. K. Lypynskiy Complete Works, Archive, Studios. V. 6. B. 1. Kyiv; Philadelphia (in Ukr.).
12. Deivis, N. (2001). *Europe. History*. Transl. from Engl. P. Tarashchuk, O. Kovalenko. Kyiv: Solomiia Pavlychko Publishing House «Osnovy» (in Ukr.).
13. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1994). *The Ukrainian National Council and Idea of Unity*. I. Lysiak-Rudnytskyi. Historical Essay. In 2 vol. Transl. from Engl. M. Badik, U. Havryshkiv, Ya. Grytsaka et al. V. 2. Kyiv: Osnovy, 271-283, (in Ukr.).
14. Rudnytskyi, S. (1994). *Galicja and Unity of Ukraine*. Compiler, preface by O. I. Shablii. Why do we Want an Independent Ukraine? Lviv: Svit, 350 411 (in Ukr.).
15. Levytskyi, D. (1925). Act Zluky dated 22 January 1919. *Dilo (Business)*, 22 January (in Ukr.).
16. Omelchenko, O. V., Soliar, I. Ya. (2011). *22 January 1918 and 1919 in the national memory of the Galician Population within the Inter-War Period of the XX century*. Achievements in the Creation of the State and Civilizational Achievements of the Ukrainian people. National and Historical Memory. Collection of scientific papers. Issue 1. Kyiv: Stylos, 259-270 (in Ukr.).
17. Bochkovskiy, O. I. (1991-1992). *Introduction to Science of the Formation and Development of the Nation*. Munich (in Ukr.).

GORBAN Tetyana, Doctor of Political Sciences, Professor Professor of the Department of History of Foreign Ukrainian Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv,
e-mail: taygor@ukr.net

UNIFICATION ACT AND ITS CONSEQUENCES IN ASSESSMENTS OF REPRESENTATIVES OF THE UKRAINIAN PUBLIC AND POLITICAL THOUGHT OF THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

Abstract. Introduction. Among the most difficult problems facing the Ukrainian society, the problem of uniting all the Ukrainian people around the main challenges of the present and vision of the future of Ukraine ranks high. Therefore, a comprehensive study of the problem of unity does not lose its relevance both in the present context and in historical perspective despite the existence of a large number of works on the mentioned problematics.

Purpose. To highlight the views of the iconic representatives of the Ukrainian public and political thought of the first half of the XX century on the Act Zluky, to reveal their vision of the consequences of this event and considerations on the reasons of both the declarative character of the Act Zluky and unrealized unity intentions in general.

Results. Like the idea of the Ukrainian unity in general, the Act Zluky and its consequences were extremely significant issues in the ideological and political discourse of the Ukrainian public and political thought of the revolutionary period and post-revolutionary period. According to analysis of the sources, national intellectuals perceived the unity not only as the idea of territorial unification of Ukrainian lands into a single state, but also as the creation of a “unified national body” that unites the territorial unity and political, spiritual and socio-cultural consolidation of the Ukrainian nation. They believed that the reason of the failure to implement the unity idea was primarily related to the historically formed disunity of two parts of the Ukrainian people, lack of coordination in actions of Ukrainian forces political forces and prevalence of the regional interest over the national one.

Originality. A wide range of various, sometimes non-traditional and contradictory assessments of the Act Zluky and its consequences expressed by public, political and scientific figures of the Trans-

Dnieper Ukraine and West Ukraine has been shown, a comparative analysis of their views on the causes of the defeat in the fight for an independent united Ukrainian state has been performed.

Conclusion. *Social and political realities of the present give grounds to say that the Ukrainian society as a singleness moved ahead not too far in the understanding of its real unity and actual unification. So, there is still a vital task to set aspirations for unity in the broadest sense of this notion and then lay out scientific and theoretical concepts taking into account the multifaceted historical experience, including intellectual works by the Ukrainian national figures of the first half of the XX century.*

Key words: *Act Zluky, sobornisty, UPR, ZUNR, Directory, Ukrainian national liberation movement, socio-political thought, declarative character.*

Одержано редакцією 24.03.2020
Прийнято до публікації 19.05.2020

УДК: 82-94(443.61)«1927-1929»

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-102-109

БЕРЕГОВИЙ Сергій Ігорович,

кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін, Національний університет харчових технологій,
Orcid ID: 0000-0002-5053-3767
e-mail: beregovoi_serg@ukr.net,

СИЛКА Оксана Захарівна,

доктор історичних наук, професор кафедри гуманітарних дисциплін, Національний університет харчових технологій,
Orcid ID: 0000-0003-0406-1938
e-mail: omedalieva@ukr.net

БОРИС ЛАЗАРЕВСЬКИЙ ПРО ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ЕМІГРАЦІЇ В ПАРИЖІ (за матеріалами щоденника «Ma Vie»: 1927–1929 рр.)

У статті вперше зроблено спробу частково висвітлити зміст одного із численних томів щоденникових записів російського та українського письменника, громадсько-культурного діяча української еміграції у 20 – 30-х рр. ХХ ст. Б. Лазаревського (1871–1936 рр.). У пропонованих матеріалах аналізується паризький «Щоденник» за 1927–1929 рр., зокрема, сфера повсякденного життя емігрантів.

Ключові слова. *Родина Лазаревських, паризька українська еміграція 20 – 30-х рр. ХХ ст., повсякденне життя*

Постановка проблеми. Через дослідження особистісного, громадського і творчого життя представників української еміграції 20 – 30-х рр. ХХ ст., проявів їхніх ментальних рис, психологічних та поведінкових реакцій, полягає, на нашу думку, ключ до розуміння контексту відповідного історичного періоду та середовища. Одним із важливих джерел, на які спираються дослідники, – є щоденникові записи письменників, науковців, військових, священників. Предметом пропонованої статті є «Щоденник» Бориса Олександровича Лазаревського – російського та українського письменника-белетриста, сина відомого українського історика Олександра Матвійовича Лазаревського (1834–1902 рр.). У контексті зазначеної проблематики актуальними видаються насамперед записи самого автора у контексті життя паризького емігранта, сюди ж включене все «помережене українським маркером»: думки про Україну, оцінки тих чи інших подій життя, культури та людей із ними пов'язаних.

Власне кажучи, два томи «Щоденника» Б. Лазаревського за 1925 та 1927–1929 рр. було знайдено, у прямому значенні слова, «у купі книг, винесених на вулицю, і в яких люди, що проходили мимо, порпались, переглядали, виривали те, що сподобалось» [1, 151], у